

BTC ve ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİ

Dr. Cenk Pala
BOTAS Strateji ve İş Geliştirme Daire Başkanı

Bugün ulusal kaynakları yetersiz ülkeler, gereksindikleri enerjiyi zamanında, kesintisiz ve en güvenli şekilde sağlamak için sürekli yeni arayış içindedirler. Bu süreçte öne çıkan unsur, her ne pahasına olursa olsun ucuza kaynak temin etmek değil, ulusal ekonomilerin herhangi bir kesinti yaşanmaksızın üretime devam edebilmeleri için ihtiyaç duyulan enerjinin, güvenli taşıma sistemleri ve güzergahları yoluyla ülkeye ulaştırılmasıdır. Bu anlamda, enerji arz güvenliği meselesi, 21. yüzyıla damga vuracak en önemli politika değişkeni olacaktır. 4 Haziran 2006'da, büyük ve zorlu bir süreç sonrasında dünya petrol piyasasının kritik bir elemanı olarak devreye alınan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı (BTC), enerji arz güvenliği denildiğinde ilk akla gelen en somut örnektir.

BTC Tarihi Bir Fırsat Yaratmıştır

Her şeyden önce BTC, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'yi sosyo-ekonomik açıdan birbirine bağlayacaktır. Yine de asıl etki, BTC gibi 21. yüzyılın en kritik projesine imza atan bu üç devletin, enerji arz güvenliğinin ana gündem maddesi haline dönüştüğü uluslararası politikadaki önemini katlayarak arttıracaktır. Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye güçlerini birleştirerek yarattıkları BTC ile sadece güvenilir bir taşıma sistemi değil, hem kendi ülkeleri, hem de Kafkasya ve Orta Asya bölgesi için barış ve istikrarın sembolü olacak bir projeye de imza atmış oldular. Bundan sonra bu

üç ülkenin yeni rotası, zengin Azeri doğalgaz rezervlerini önce Türkiye ve hemen ardından en büyük tüketici bölge konumundaki Avrupa'ya aktarmaktır.

BTC'yi takiben 2007 yılı ikinci yarısında Şah Deniz Doğalgaz Boru Hattı'nın da devreye alınmasıyla Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun temel sacayakları tamamlanmış olacak. Bu ise üç ülkenin işbirliği imkanları ve gelecek planlarının da birbiriyle eklemlenmesine yol açacaktır. Bu stratejik boru hatları ve Türkmen-Kazak-Özbek gazı ile Kazak-Türkmen petrolünü muhtemelen aynı güzergahı izleyerek dünya piyasalarına açacak diğer projeler; Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'nin BM, NATO başta olmak üzere pek çok uluslararası organizasyon bünyesinde ve özellikle AB'de görüşleri dikkate alınan, etkin bir blok yaratılmasına imkan tanıyacaktır. Bu üç ülkenin artan gücü tüm Kafkasya ve Orta Asya'nın da uluslararası arenadaki "tok" sesi olacaktır.

Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun en kritik ayağını oluşturan bu proje ile hem Türkiye'nin jeopolitik önemi artacak, hem de Azerbaycan ve Gürcistan'ın siyasi ve iktisadi istikrarına katkı yapılacaktır. Proje ile Azerbaycan dünya genelinde sayılı üreticiler arasına girerken, Gürcistan kritik ve önemli bir geçiş ülkesi olarak ön plana çıkacaktır. Hattın geçeceği güzergah, Doğu ile Batı arasında bir enerji köprüsü oluşturacak ve daha da önemlisi Avrasya Bölgesi'nden dünya pazarlarına ham petrol ve doğalgaz nakledecek diğer boru hattı

projelerine öncülük edecektir. Üç ülke, önümüzdeki 30 yıl boyunca ve sonrasında da dünya petrol ve doğalgaz piyasalarında meydana gelen ilave talep artışlarının ciddi oranlarda ve güvenli bir şekilde karşılandığı bir koridor yaratmaktadır. Bu bakımdan, üç ülkedeki boru hatlarının geçeceği güzergahı "kırmızı halı"ya benzetmekte sakınca görmüyoruz.

Kuşkusuz, her üç ülkenin kazançları eşit düzeyde olmayacak. Petrolün sahibi Azerbaycan'ın gelirleri önemli miktarda artacak. Bugün 67 dolar/varil civarında gezinen yüksek petrol fiyatlarıyla Azeri ekonomisinin kazancı katlanarak artacak. Uzmanlar, petrol ve doğalgaz gelirlerinin 2006-2010 arasında Azeri milli gelirin ortalama yıllık 5 milyar dolar ve 2010'lu yıllarda ise ortalama yıllık 10 milyar dolar düzeyinde katkı yapacağını hesaplıyorlar.

Gürcü ekonomisi, gerek BTC'den taşıma geliri elde edecek ve hattan petrol alacak, gerekse Bakü-Supsa hattından taşıma ve işletme geliri sağlayacaktır. Daha da önemlisi Gürcistan her ne kadar sadece transit geçiş ücreti alacak gözükmese de, BTC'nin Gürcü ekonomisindeki yeri tartışılmaz. Gürcistan için çok daha önemli bir kazanım var: *Rusya'ya bağımlılığın azaltılması*. Azeri petrol ve gazı, ileride gerçekleşecek Türkmen ve Kazak boru hatları sayesinde hem gelirlerini katlayacak, hem de enerji tüketimini Rusya ekseninden kurtararak güvenilir kaynaklara dayalı bir enerji sistemi kurmuş olacaklar. Bunun iktisadi yansımaları bir yana bırakılırsa, Gürcistan açısından Rusya'ya bağımlılıktan kurtulmanın sağlayacağı olumlu siyasi ve sosyal sonuçların etkisini rakamlarla ifade etmek anlamsızdır.

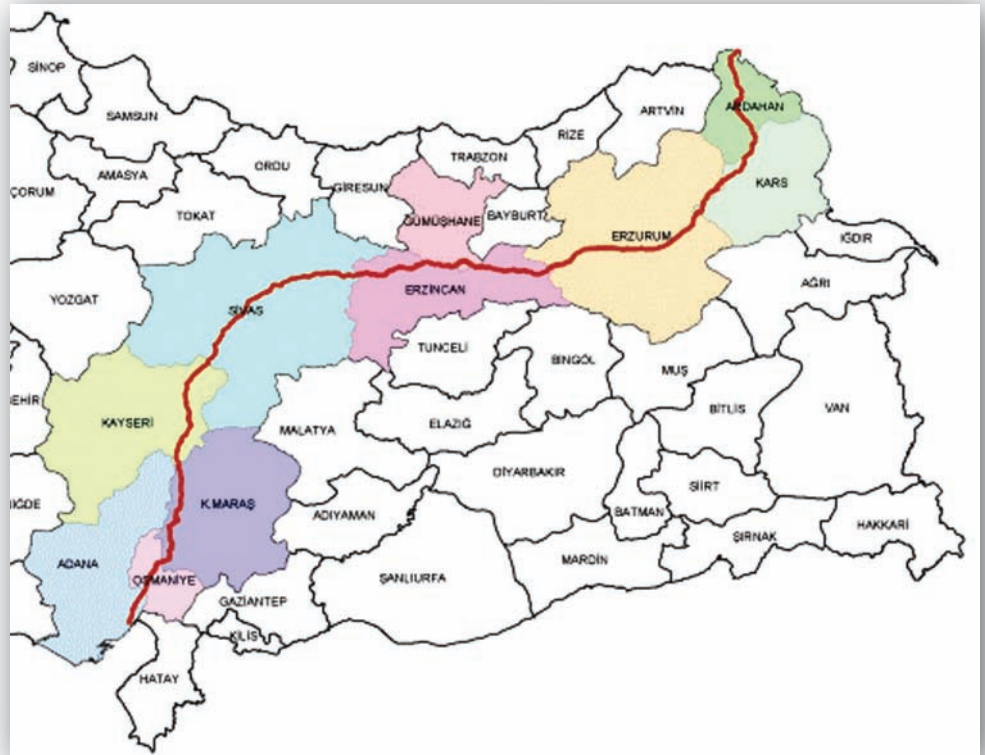
Türkiye ise gerek ACG'de (Azeri-Çıralı-Güneşli) yüzde 6.75 paya sahip TPAO kanalıyla kar edecek, gerekse BTC'yi 60 yıl işletecek BOTAS (BIL) aracılığıyla taşıma geliri sağlayacaktır. BTC ile geçiş ücreti ve sahalarındaki payımızdan dolayı elde edilecek

önemli ölçüde gelirin yanısıra; taşıma maliyetlerinin minimuma indirilmesi, finansman ve navlun ücretlerinden sağlanacak tasarruf gibi nedenlerle daha ucuza ham petrol temin etmek de mümkün olacaktır. Böylece, BTC hattından alınacak petrol ile ithalata bağımlı Türkiye'nin enerji arz güvenliğine yapılacak katkı açısından ciddi bir avantaj tesis edilmiş olacaktır. BTC hattı içinde ve Ceyhan terminalindeki ham petrol sayesinde, kriz zamanlarında arz esnekliği sağlamak üzere, Türkiye'nin stratejik petrol stok kapasitesi de artacaktır. Proje ile Ceyhan Terminali önemli bir uluslararası petrol piyasası merkezi haline gelirken, oluşturulan sinerji ile Mersin ve İskenderun limanları da canlanacaktır. Bugüne kadar siyasi, ekonomik, stratejik ve güvenlik bakımından en uygun çözüm olduğunu ispatlayan BTC, Türk Boğazları'ndaki aşırı trafik yükünden kaynaklanan geçiş risklerinin en aza indirilmesi sayesinde çevresel etkiler bakımından da açık ve önemli bir avantaj sağlayacaktır.

Üç Ülke Kalıcı İşbirliği Sağlamalı

Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan, proje boyutundan çıkarak bütüncül ve birlikte kalkınma planına dönüşen daha kalıcı işbirliği imkanlarına mutlaka imza atmalıydılar. Örneğin, Nahçıvan'daki atıl petrol sondaj makineleri fabrikasını Türk sermayesi işletmeli, buradan sağlanan teknolojik ürünler gerek Azerbaycan ve Gürcistan'da, gerekse Türkiye'de petrol ve doğalgaz arama ve sondaj çalışmalarına katkı yapmalıdır. Yine, Bakü'nün 50 kilometre yakınındaki 4 milyar metreküplük yeraltı deposu da, bu üç ülkenin Şah Deniz gazı ile beslenmesi sürecinde sistemi destekleyen kritik bir imkan ve tesis olarak değerlendirilebilir. Bugün Türk müteahhitlerinin son 13 yılda Azerbaycan'dan aldıkları toplam iş miktarının parasal değeri çok düşüktür; 1.7 milyar dolara ancak ulaşabilmiştir. Bu tutar, BTC projesi Türkiye kesiminde sadece 3 yıl içinde yapılan yatırım miktarı kadardır.

BTC proje takviminden sapmalar yaşandığı malum. Ancak bu boyutta

ilk kez gerçekleştirilen dünya çapında bir boru hattı projede, gecikmeden ziyade hattın hangi şartlarda faaliyete alındığı önem taşıyor. Burada mutlaka altı çizilmesi gereken husus, üç ülkeden geçen hattın inşaatında çok yüksek uluslararası çevre ve iş sağlığı-güvenliği standartlarının uygulanmış olmasıdır. Posof-Ardahan'da Huş Tavuğu üreme bölgesinin by-pass edildiğini ve bu nedenle her yıl Nisan-Ağustos döneminde o bölgede inşaat çalışmalarının durdurulduğunu, Toroslar'da çiftleşme döneminde boz aylar için de benzeri uygulamaların yapıldığını, Borjomi'de çevresel duyarlılık nedeniyle ciddi gecikmeler yaşandığını hatırlatmak isterim. Yüksek çevresel standartların zorunlu kıldığı gecikmelerin, gelecekte yaşanabilecek çevresel felaketlerin yol açabileceği riskleri minimize edeceğini düşünmekteyiz. Son olarak, 2000 yılında eğer Rusya yani Kuzey hattı ana güzergah olarak seçilseydi, bugün BTC'deki gecikmeyi değil, Azerbaycan'ın Rusya'ya bağımlılığının olumsuz etkilerini ve Türk Boğazları'nı tehdit eden ilave tanker taşımacılığının boyutlarını ve belki de çok yakında İstanbul'da meydana gelecek muhtemel bir tanker kazasını konuşuyor olacak ve "keşke BTC hayata geçseydi" diye hayıflanacaktık!

AB ve Hazar Kaynakları

Hazar petrol ve gazının başlıca tüketicisi olan AB piyasasında etkin bir şekilde tanıtılması ve AB bloğunun 2010'dan sonraki talep projeksiyonlarında Hazar kaynaklarına ciddi miktarda yer ayırması için yoğun bir lobi faaliyeti yapılması gerekmektedir. Bu konuda İran, tüm Hazar ülkelerinin önündedir. Ülkenin içinde bulunduğu politik sıkışmışlığa rağmen İran heyetleri tüm uluslararası toplantılarda aktif durumdadır. Orta, Güney ve Doğu Avrupa ülkeleriyle görüşüyorlar ve gaz ağırlıklı çeşitli protokoller imzalıyorlar. Rus gazı ise zaten krallığını çoktan ilan etmiş durumda.

HAZAR, KUZAY DENİZİ'NİN YERİNE ADAY

Hazar Bölgesi'ndeki petrol rezervlerinin miktarı konusunda çok çeşitli tahminler yapılmaktadır. Haziran ayında yayımlanan BP 2006 Raporu'na göre, Azerbaycan (7 milyar varil), Kazakistan (40 milyar varil), Türkmenistan ve Özbekistan'dan ibaret bölge ispatlanmış petrol rezervi yaklaşık 50 milyar varil düzeyindedir. 2005 yılı sonu itibarıyla dünya toplam ispatlanmış ham petrol rezervlerinin 1.2 trilyon varil civarında olduğu hatırlanırsa, bugün Hazar Petrolü global rezervlerin yüzde 4'ünü temsil etmektedir. Ancak, Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) ve ABD Enerji Bakanlığı (EIA) verilerine göre, Kaşağan keşfi dahil, Hazar Bölgesi toplam (ispatlanmış + muhtemel) petrol rezervi 250-270 milyar varil civarındadır.

Bu rakam, Hazar petrol potansiyelinin nerede durduğu hakkında bir fikir vermektedir; her ne kadar "muhtemel" ağırlıklı bir rezerv rakamı olsa da, Dünya İran+Irak ispatlanmış petrol rezervlerine eşit düzeyde ciddi bir petrol rezerv potansiyeli ile karşı karşıyadır. Bölge toplam ham petrol rezerv potansiyelinin ekonomik değerinin, günümüz ham petrol fiyatlarıyla (67 dolar/varil), 15-17 trilyon dolar civarında olduğu hesaplanabilir. Sadece ispatlanmış rezervin değeri 4 trilyon dolara yakındır.

Hazar Bölgesi'nin yeni bir Ortadoğu olmadığı, fakat yakın gelecekte rezervlerini tüketmesi beklenen ve stratejik açıdan Batı'nın elindeki en önemli petrol sahası konumundaki Kuzey Denizi'nin yerini almaya aday olduğu bilinmektedir. Mevcut durumda, Hazar Bölgesi'nin belirlenen petrol ve doğalgaz rezervleri, Kuzey Denizi petrol rezervleri ve Kuzey Amerika gaz rezervleri ile mukayese edilebilecek durumdadır. Üstelik bölgenin toplam (muhtemel dahil) petrol rezervlerinin Suudi Arabistan rezervlerine (263 milyar varil), toplam (muhtemel dahil) doğalgaz rezervlerinin ise İran rezervlerine (27.5 trilyon metreküp) eşit olduğunu öne sürenler de bulunmaktadır. Bugün, bölge ham petrol ve doğalgaz rezervlerinin büyük bir kısmının henüz geliştirilme aşamasında olduğu ve bölgenin pek çok yerinde rezerv tespit işlemlerinin tamamlanmadığı hatırlanırsa; dünya toplamından "şimdilik" alınan payların, yakın gelecekte artabileceğini söylemek mümkündür. Yakın bir gelecekte, petrol potansiyeli açısından Azerbaycan ve Kazakistan, doğalgaz içinse daha çok Türkmenistan ve Özbekistan öne çıkacaktır. Ayrıca, yaklaşık 1 trilyon metreküplük rezerv tespit edilen Şah Deniz keşfi ile birlikte, sadece petrol değil bir doğalgaz ülkesi olacağının da sinyallerini veren Azerbaycan'ı bu gruba da dahil etmek yanlış olmayacaktır.

BTC'yi sırasıyla Azeri gazını Türkiye ve Avrupa'ya ulaştıracak Şah Deniz Doğalgaz Boru Hattı Projesi ve Türkmen gazını Türkiye ve Avrupa piyasalarına taşıyacak Hazar Geçişli Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğalgaz Boru Hattı Projesi izleme- lidir. Bu hatlar, bugün ikisi de hızla ilerleyen Türkiye-Yunanistan-İtalya ve Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya (Nabucco) Doğalgaz Boru Hattı projelerine bağlandığında koridor tamamlanacak, Türkiye gerek petrol, gerekse doğalgazın Batı piyasalarına aktarımı bakımından tam anlamıyla bir enerji terminaline dönüşecektir. Özellikle birbirine kenetlenmiş Türkiye ve Azerbaycan'ın Brüksel nezdinde ciddi kazanımları olabilir. Bu hem boru hattı yatırımlarına finansal destek, hem de gaz üretimini en az

20 yıllığına garanti altına alacak yeni tüketiciler bulunması demektir. İki ülke birlikte önce Azeri doğalgazını Avrupa'ya pazarlayabilirlerse, bu yol Türkmenler içinde ciddi imkanlar sunacak hale getirilebilir.

Türkiye açısından önemli olan, Azeri petrolünü bir dünya markası haline de getirecek şekilde Ceyhan'ı Akdeniz'in Rotterdam'ına dönüştürmektir. Bu konuda Azerbaycan ile Türkiye'nin birlikte çalışarak, Ceyhan'ı dünya petrol piyasalarında ihtiyaç duyulacak ilave petrol talebinin Azeri petrolüyle karşılandığı kritik bir terminal ve borsa haline getirmesi önem taşımaktadır. Ceyhan, vadeli petrol işlemlerinde Azeri petrolüne en iyi kar getiren borsa olmalı ve bunu diğer Hazar petrollerinin de takip etmesiyle Ceyhan dünya petrol piyasasının merkezine oturmalıdır.

Özetle, bu üç ülke arasındaki potansiyel işbirliği imkanları sadece enerji ile sınırlı kalmamalı, özellikle AB piyasaları dikkate alınarak tarımdan sanayiye, eğitimden teknolojiye pek çok alanı kapsamalıdır. BTC ve Şah Deniz boru hatları, sadece dünya piyasalarına hidrokarbon değil, ortak geleceğimizi yarınlar taşıyan birer sembol olmalıdır.

Son söz olarak, Türkiye'nin, Başbakan, Dışişleri Bakanı veya Enerji Bakanı'na bağlı, Hazar ve Ortadoğu enerji kaynaklarının ülkemiz üzerinden global piyasalara aktarılmasını sağlayacak projelerden sorumlu etkin bir Enerji Stratejileri Üst Kurulu oluşturması ve bu işlerden sorulu saygın bir koordinatör ataması kaçınılmaz bir zorunluluk olarak önümüzde durmaktadır. ■

BTC hattından alınacak petrol ile ithalata bağımlı Türkiye'nin enerji arz güvenliğine yapılacak katkı açısından ciddi bir avantaj tesis edilmiş olacaktır. BTC hattı içinde ve Ceyhan terminalindeki ham petrol sayesinde, kriz zamanlarında arz esnekliği sağlamak üzere, Türkiye'nin stratejik petrol stok kapasitesi de artacaktır. Proje ile Ceyhan Terminali önemli bir uluslararası petrol piyasası merkezi haline gelirken, oluşturulan sinerji ile Mersin ve İskenderun limanları da canlanacaktır.